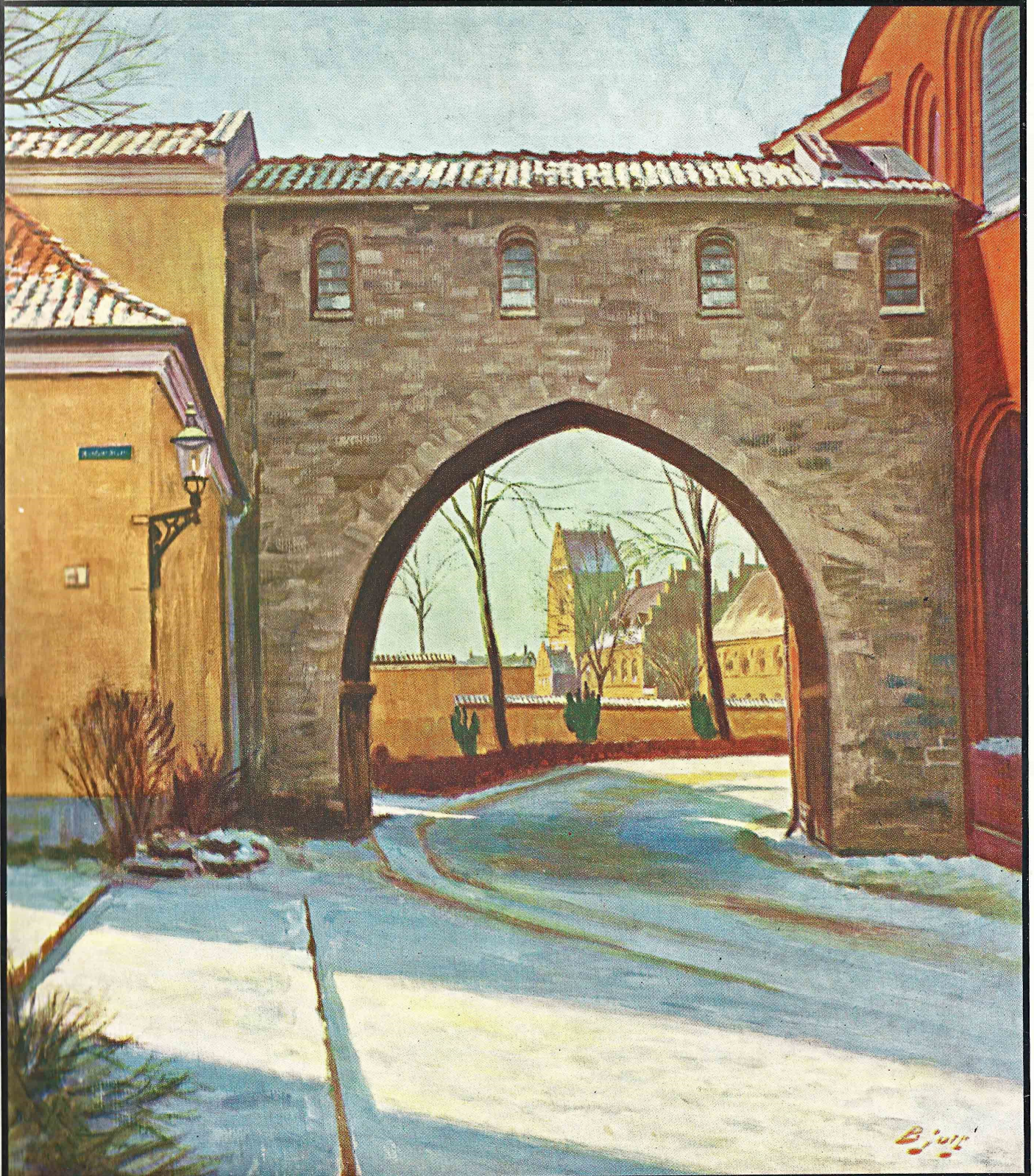


Jul i Roskilde



BOAS LARSENS MILLIONER

AF ARTHUR FANG

Ved foden af domkirkens nordre tårn, næsten helt udfyldende pladsen mellem de to stræbepillers fodstykker, ligger der en stor, gråblå, i flere henseender bemærkelsesværdig gravsten.

Den har oprindeligt ligget inde i kirken, haft et helt andet udseende og tidligere tjent et ganske andet formål; den er iøvrigt en af de største inden for den rige skat af gravsten, der findes i Roskilde.

Stenen blev 1431 lagt over biskop Jens Andersen Lodehats grav i det af ham oprettede De 10.000 ridderses Kapel og foran det af ham stiftede alter. Kapellet lå ud til hovedindgangen gennem kongeporten, op mod Kragernes kapel i søndre tårnrum.

Biskop Jens Andersen var en brodersøn af den store biskop Peter Jensen Lodehat, dronning Margrethes kansler og gode ven; han sad på Roskilde-stolen fra 1416 til sin død. Ved stor-slået gavmildhed over for kirken har han selv sikret sit eftermæle. Foruden kapellet og alteret har han skabt intet mindre end hele det prægtige kannikekor med de oprindeligt 46 reliefprydede korstole og de to skønne spir, der hører til det fineste gotiske træskærerarbejde, som findes her hjemme. Den gyldne indskrift, der rander korstolene foroven, fortæller, »at dette kor er udvidet i Herrens år 1420, på biskop Jens Andersens bekostning, i hans fjerde embedsår, til sjælefrelse for den berømmelige dronning Margrethe...«.

Gravstenen over Jens Andersen har naturligvis set helt anderledes ud end i dag. Vi kender en del til den gennem en gammel, af visse grunde ikke fuldført tegning. Dens oprindelige udsmykning har i høj grad mindet om den på farbroderens, Peder Jensens pragtfulde gravplade, der ligger østligst i korrundingen og er et af domkirkens fornemste middelalderlige gravminder. Langs stenens rand har der været en latinsk indskrift, der har fortalt om, hvem graven gemte, mens hele dens flade har været optaget af en bispefigur i ornat stående under en tresidet baldakin, båret af spinkle søjler. Hvorledes bispens skikkelse nærmere har været udformet, ved vi ikke, thi da arkivtegneren Søren Abildgaard i 1764 besøgte domkirken, havde biskop Jens Andersens kapel forlængst fået en anden anvendelse.

Ved reformationen er dets alter og andre prydelser blevet fjernet, og en døbefont, der tidligere ikke havde været brug for i bispekirken, fandt nu sin plads her,

efter at kirken var blevet sognekirke for Roskilde. — Havde reformationen været hård mod mange gamle prydelser og mindesmærker, blev enevælden det ikke mindre. Da Christian V's yndling, overjægermester Vincents Joachim Hahn skulle have et gravkapel, ryd-

dede man i 1680 flot væk kirkens dåbskapel. »Både dåben (d. v. s. døbefonten) og vor biskops store ligsten måtte da vige for den store Hahne«, skriver Henrik Behrmann lidt bidsk. Jens Andersens gravsten blev taget op og flyttet til det gamle Vor Frue kapel, der nærmest tjente som pulterkammer, og døbefonten anbragt oven på stenen, så Abildgaard af den grund og vel også formedels sliddet ikke var i stand til at afbilde bispefiguren.

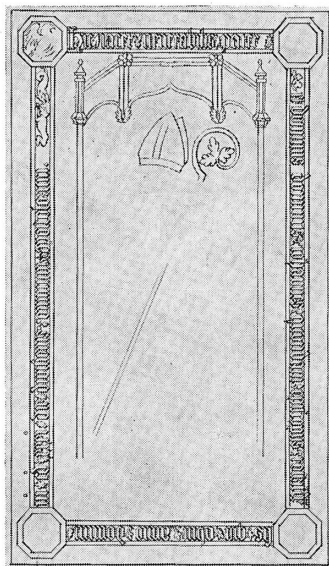
At fonten fik plads oven på den store, smukke sten, er der vel ikke noget at sige til; men det må i høj grad forundre, at man anbragte kirkens religiøst set vigtigste inventarstykke — døbefonten — i et pulterkammer. Da Vor Frue kapel i 1772 blev nedbrudt for at kunne give plads for Frederik V's kapel, måtte al inventaret fjernes. Igen og med rette viser gamle Behrmann tænder; »nu«, skriver han,

»måtte dåben og ligstenen igen tage flugten; de retirerede ind i kirken. Dåben trængte man da endnu til, men stenen lod kirken 1776 som noget overflødigt og unyttigt sælge«.

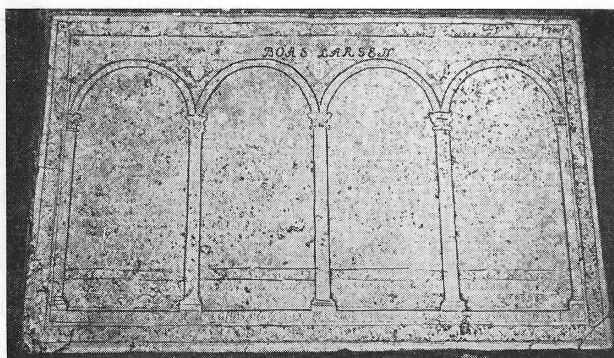
Det var Roskilde-købmanden Boas Larsen, der blev den heldige ejer af den store kalkstenshelle. Til hans ære må det siges, at han behandlede den relativt pænt, selv om han lod hele den gamle udsmykning udslibe — han havde jo ikke købt stenen på grund af dens antikvariske værdi, men for at skaffe sig og sine familiemedlemmer et værdigt gravdække.

Man ved, at den omhyggelige personalhistoriker, kantor ved domkirken Christopher Giessing har

forfattet den udførlige på oplysninger så rige indskrift; og kantoren, der ejede en kunstnerisk åre, har sikkert også givet tegning til udsmykningen og foranlediget indskriftens udformning med store, rolige skøn-skrifts-bogstaver. — Stenen er efter bredden opdelt i fire arkader eller rundbuede felter begrænset af halveller helsøjler med korintiske kapitæler. Øverst i buerne hænger rosenguirlander, og i mellemrummene mellem arkadernes øverste del er der anbragt vingede englehoveder. Nederst i arkaderne er der blevet plads til ornamenterede felter.



Biskop Jens Andersen Lodehats fornemme gravmæle, hvis udsmykning blev udsløbet.



Bispe-stenen forvandlet til gravdække for købmand Boas Larsen. Stenen er så stærkt forvitret, at detaljer ikke lader sig fotografere.

Hvor bittert man end må beklage tabet af det gamle bispe-gravmæle; købmandens gravsten, som den ligger der den dag i dag, er intet ringe arbejde.

Hvem var da denne Boas Larsen? Ved nøjere at studere gravstenen får vi god besked ikke alene om manden selv, men ogsaa om hans hustru, hans moder og hans svigermoder, der alle hviler i gravstedet. Desuden fortælles det på stenen, at Boas Larsen ærlig og redelig har købt den af domkirken, og de mange personalhistoriske oplysninger afsluttes med Ambrosius Stubs nok som bekendte sentens »Vel fød er vel en trøst, men bedre velopdragen, vel givt er livets lyst, vel død gjør hele sagen«, samt forsikringen fra Visdommens bog om, at »De retfærdiges siele ere i Guds hånd, og der skal ingen pine røre dem«.

Om manden selv får vi så at vide, at han er født i Tessebølle i Herfølge sogn Mortens aften 1714 som søn af en gårdmand. Faderen har sikkert været en både klog og velstående mand. Han har ikke villet, at sønnen bare skulde trampe videre ad hans egen livsvej og gå ind til en fæstebondens ret trælse kår. Han har derfor sørget for at skaffe sin søn Bo, som han var døbt, en købmandsuddannelse.

Hvordan den unge mands livsbane nøjere har formet sig, får vi ikke at vide, for han er allerede nået langt — købmandsskab forbundet med bondesind er vist ingen dårlig kombination — da indskriften på stenen igen tager ordet. Vi træffer ham nemlig her som forpagter — ikke på een gang — af en række anselige og kendte gårde, nemlig Gunderup, Aastrup, Torpe, Cathrineberg, Trudsholm og Lindholm, de fire alle på Roskildeggen; den første, Gunderup, var en Vallø-gård i Boas Larsens hjemsgn, og Torpe ligger i Hornsherred. Og som indskriften siger: til sidst købmand i Roskilde, hvor han døde den 28. december anno 1789. Samme år i juli måned var hans kone Barbara Smith afgået ved døden.

En tid lang var gravstedet på domkirkegården beskyttet med et jerngitter, der foruden bogstaverne B. L. ogsaa var prydet med ægteparrets dødsår.

En lille smule vestlig for domkirken lige ud for nordre tårn, med facade mod Skolegade lå katedralskolens gamle bygning, der gik helt tilbage til middelalderen og først blev nedrevet 1845. Her sad adjunkt

Steen Friis, den senere så velkendte stiftsskriver og domkirkeværge og tampede historie ind i træge drengehjerner. Når nu en særlig tungnem herre ikke kunne erindre året for den franske revolutions begyndelse, blev han af Steen Friis sendt over til Boas Larsens gravsted for ved tilstrækkelig langvarigt ophold foran gitteret for stedse at få indprentet det famøse årstal.

Da Boas Larsen som en moden mand ændrede sin livsbane, har han utvivlsomt været særdeles velfunderet. I 1766 købte han af forvalter ved Det adelige Jomfrukloster, Elias Linderod, en af byens største ejendomme, Algade nr. 15, ved hjørnet af Rosenhavestræde. Her boede han en snes år indtil sin død, drev gårdens betydelige jordbrug, var købmand i stor stil og forpagter af den såre indbringende consumption.

Det var en stor og kompliceret ejendom med mange forskellige bygninger, der bl. a. rummede bryggeri og brændevinsbrænderi. Foruden gårdsplads og have var der tømmerplads og en hestemølle. Forhuset går rimeligvis tilbage til 1600-tallet. Under dets vestre del hen mod Rosenhavestræde er der en velbevaret, tøndehvælvet renæssance-kælder. —

Huset var helt igennem solidt egebindingsværk 23 fag langt, to-etager højt og forsynet med en kvist på fire fag. En del af den gamle facade med velformede, smårude vinduer og bjælkehoveder stikkende frem gennem væggen er bevaret i første salen ud mod Algade. Mod gården er overpudningen fjernet, så det gamle bindingsværk står frit fremme: solidt kram, kraftigt egetømmer med munkestensmurede fag. Ser man nøjere til, er der tydelige spor af, at der engang har været svalegang.

Ligesom mange andre ejendomme i byen havde Algadegården jordlodder rundt om i bymarken, men desuden var knapt hundrede år efter reformationen

Vor Frue klostres store hjemmemark blevet lagt til ejendommen. Vor Frue klostres vænge, som jordstykket ofte kaldes, var på godt 90 tdr. land og strakte sig over nuværende jernbaneterræn og op mod det lille bakkedrag, der endnu fornemmes på Køgevej, inden man når Dyrskuepladsen. Højningen må tidligere have stået mere skarpt i landskabet, da man har den gamle betegnelse Bissebrinken for det.

Da en ny ejer i 1888 ikke mere fandt det formåls-



Algade nr. 15 (fot. ca. 1870). En del af forhuset er endnu rimeligvis som på Boas Larsens tid; bag lindene den gamle »Prins«.



Gårdparti fra Algade nr. 15 (fot. ca. 1898). Egebindingsværk; fagene udmuret med munkesten. Under anden etages fodrem ses de oversavede svalegangs-bjælker.

tjenligt at opretholde gårdens store landbrug — der blev ialt drevet ca. 200 tdr. land — solgtes den gamle klosterjord, der i årenes løb var blevet betydelig formindsket bl. a. ved anlæg af jernbanen, til handelsgartner Alfred Petersen (firma Holme), der en tid drev gartneri her for senere at udstykke arealet til byggegrunde, der efterhånden formede sig til Knudsvej-kvarteret.

Ikke nok med landbrug, købmandshandel, tømmerhandel, bryggeri og brænderi; som andre af datidens storborgere har Boas Larsen også sikret sig en passende andel af den meget givende consumption. Det var pålagt købstæderne at skulle svare told eller accise af de varer — hovedsagelig landbrugsprodukter — der indførtes. I stedet for en direkte opkrævning ved toldbetjente bortforpagtedes tolden mod en fast årlig afgift. Først, da toldvæsenet blev klar over, at det var en al for god forretning for forpagterne, tog det selv opkrævningen i sin hånd. Boas Larsen har været en af de sidste consumptions-forpagtere i Roskilde og måske også tjent tykkest.

Boas Larsen er hurtigt nået frem i allerforreste række. I 1772 træffer vi ham som byens tredje største skatteyder, kun lidt bag efter den store Peder Kornerup i Ringstedgade, grundlæggeren af den vidtforgreneede Kornerup-slægt, og efter Anders Borch. Og Boas Larsen holder stillingen fint, også i 1784 er han nr. 3; nu er det Peder Kornerups enke, der indtager førstepladsen, mens en ny mand, Søren Bruun er rykket op på andenpladsen. Selv har Boas Larsen anslået sin formue til ca. 10.000 rdl., så i vore fattige kroner har han nærmest været halvmillionær.

På hele Roskilde-Køge-egnen har Boas Larsen været en meget kendt mand, ikke for intet havde han siddet på en række store gårde. Han har sikkert ikke været blandt dem, der mener, at den lever bedst, der lever skjult. Erhvervelsen af den store, kostbare gravsten, dens næsten fyrstelige dokumentering af gravlagtes livsvej og dens anbringelse på så fremtrædende en plads, er da et ret tydeligt tegn på, at hr. Boas hverken har ønsket at leve eller at efterleve i det skjulte. Velstående har han været, og det har han sikkert heller ikke på anden måde lagt skjul på. Han var uden direkte livsarvinger. Hvad skulle der ske engang i fremtiden med alle de mange penge, der i folkefantasiaen ikke var blevet færre.

Uden at det i enkeltheder helt lader sig efterspore hvordan, danner der sig i tidens løb på Roskilde-Køge-egnen en myte om, at en del af Boas Larsens penge i sin tid ikke skal være blevet udloddet til eventuelle arvinger, men anbragt i Vallø stift, hvor beløbet med renter og renters renter skulle være vokset til millioner, der — når der var forløbet en passende tid — skulle deles mellem de personer, der kunne bevise, at de var i slægt med Boas Larsen og hans hustru.

Der blev også hvisket i krogene noget om en post-rytter, der var blevet slået ihjel og om et testamente, der var tilintetgjort. Baggrunden for dette sidste var, at man kun kendte et par testamentariske bestemmelser af Boas Larsen, nemlig angående nogle mindre legater, mens hele testamentet virkelig syntes at være forsvundet, hvad der naturligvis har givet mytedannelsen god vind i sejlene.

I 1850'erne skal der have været røre om Boas Larsens arv; bevægelsen må dog snart have lagt sig igen. Men godt et halvt hundrede år senere, rejser bølgen sig atter og denne gang med større kraft.

En del mennesker, der mente, de var i slægt med Boas Larsen, og vel også nogle, der virkelig var det, gik i aktion og ville lægge et pres på Vallø godsstyrelse. Man går just ikke stille med dørene, men lukker op på vid gab for offentligheden. Der dannes en forening »Boas Larsen«, som afholder møder rundt om, også i Roskilde. Der søges ivrigt efter flere arvinger. Man skulle ellers på forhånd tro, at en mindre kreds ville have bevirket et større udbytte til hver enkelt; men man har vel ræsonneret, at et øget medlemstal måtte give foreningen større slagkraft og en mere fyldt krigskasse. Men netop disse bestræbelser medførte — hvad bevægelsens fortrop ikke havde kunnet forudse — at hele historien fik et præg af svindel og nærmest blev latterliggjort.

Sædeles entreprenante outsiders inden for personalhistorien vejrede nemlig bytte og fik det også. De satte sig i al stilfærdighed ind på Landsarkivet for Sjælland, fik fat i kirkebøgerne for Roskilde-Køge-egnen og gav sig frejdigt til at konstruere stamtavler, hvis pointe gik ud på at vise, at nogle ret tilfældigt udvalgte ofre var beslægtede med Boas Larsen og dermed parthavere i millionerne.

Bevæbnet med svære stamtavler i mange led, gevaltig tilforladeligt udseende, drog de herrer ud og fandt afsætning for deres varer. Det hele blev mere og mere vildt og endte med, at en entreprenant arvingefabrikant havnede i forbedringshuset, mens en anden forsvandt over dammen. Hele arvehistorien var endt i en tragi-komedie.

Al hurlumhejen havde imidlertid bevirket, at Landsarkivet for Sjælland — måske efter opfordring af Vallø stift — var gået i gang med en grundig undersøgelse for at få den virkelige sammenhæng fuldt oplyst. Det lykkedes også for registrator i arkivet, cand. mag. Nanna Lange. Hun var så heldig under eftersporingen af Boas Larsens slægt at finde hele det forsvundne testamente eller rettere en afskrift af det. Og hermed kunne der på den mest eklatante måde rammes en pæl gennem hele snakken. Boas Larsens efterladte formue, ca. 10.000 rdl., var bleven delt mellem hans og hans kones slægt — dog vel at mærke kun en udvalgt kreds. Der kunne ikke være tale om nogen ikke udbetalt sum — den der skulle være havnet paa Vallø — for en paragraf bestemte udtrykkelig, at muligt overskydende penge skulle deles forholdsvis mellem de udkårne arvinger.

At en del medlemmer af slægten, som i og for sig godt kunne have ventet en arvepart, er blevet forbigået, har skabt bitterhed hos disse. Man har snakket, spekuleret og regnet efter. Alle de mange, mange penge kunne umuligt være fordelt hver en skilling, og så har et lyst hoved fået ideen om den udbetalte sum; for der måtte dog på en eller anden måde også være noget til dem, der i første omgang var forbigået.

Men hvordan er så Vallø kommet ind i billedet? Jo, ret nærliggende. I sit testamente havde Boas Larsen og hans kone bestemt, at der skulle tilfalde Scheels hospital i hans fødesogn Herfølge et legat på 400 rdl. »til erkendtlighed for den Allershøjestes milde forsyn

over os«. Dette beløb er under bobehandlingen blevet udbetalt til kuratorerne for Vallø stift, under hvem hospitalet sorterede. Dette legat og et lille familielegat var som nævnt de eneste bestemmelser i Boas Larsens testamente, hvorfor der i lang tid forelå dokumentation.

Man må nu ikke tro, at registrator Nanna Langes redegørelse har formået at tage livet af Boas Larsenmyten — som alle andre skattesagn er også dette meget sejglivet. Sagen har virkelig senere under lignende eller endnu mere fantastiske former været fremme og er atter døet hen. Man behøver ikke at være skeptiker eller profet for at kunne forudse, at den før eller senere vil dukke op igen. For til den tid at have modgiften parat, skal det her oplyses, at Nanna Langes redegørelse blev tilstillet bl. a. Roskilde Tidende og er offentliggjort den 23. august 1910.

Måske har salig Boas Larsen dog også demonstreret sig på en mere hyggelig måde over for eftertiden end gennem de forrykte arvehistorier.

For vel godt en snes år siden blev der foretaget en uddybning af kældrene under den gamle del af forhuset til Algade nr. 15, Boas Larsens tidligere ejendom. En dag mødte en af arbejderne op på ejendommens kontor med to flasker, han var stødt på under gravearbejdet. Den ene var desværre bleven ramt af

spaden, så indholdet var gået tabt, men den anden var i god behold og vel tilproppet.

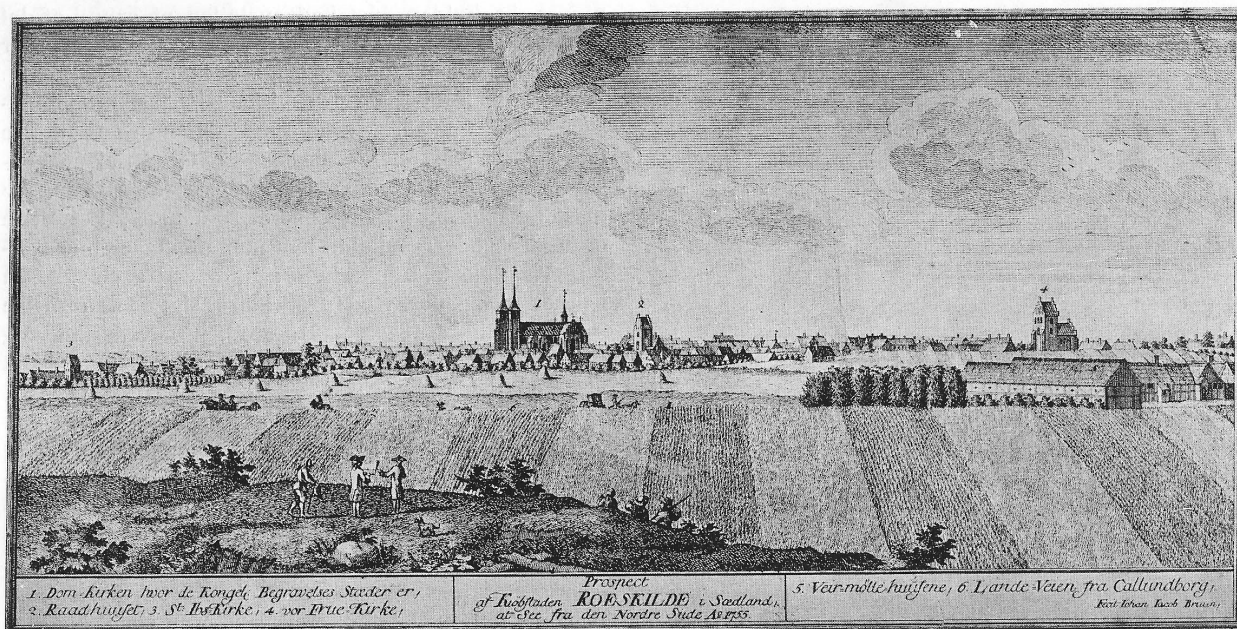
Begge flasker blev taget nøjere i øjesyn. Den ituslåede duftede skønt af vin. Men hvad kunne der være i den hyggelige, tykmavede? Flasken selv oplyste ikke noget, kun at den var gammel, endog meget gammel; en sagkyndig bedømmelse senere sagde: mindst et par hundrede år.

Da proppen kom af den tykke, åbenbarede der sig et vidunder. Op af den snævre hals steg den herligste, helt ubeskrivelige duft; forunderligt bredte den sig, som ville den beherske hele rummet. Det var som vinens ånd — for enhver tvivl var nu udelukket — med eet følte sig befriet efter lange tiders indespærring og nu ville udbrede sin duft til alle sider. Uden betænkning blev der skænket op og smagt på varen. — Vidunderduften havde ikke bedraget. Vinen var liflig, lifligere end nogen anden. Men hvad havde det oprindelig været; der blev gættet på fin hedvin yderligere forædlet gennem århundreders lagring eller en herlig cognac nu forvandet til gyldne dråber. Der blev smagt og smagt, hver gang var dommen en anden.

Kun eet var man enig om. Det måtte være en hilsen fra millionæren Boas Larsens fornemme vinkælder, en hidtil ukendt arvepart, der nu var faldet i ganske uretmæssige arvingers hænder.



De sjældne gamle vinflasker.



Roskilde på Boas Larsens tid. Kobberstik efter tegninger af Johan Jacob Bruun.

Maleren J. J. Bruun (1715—89) udførte et stort antal prospekter af danske købstæder, slotte m. m. Han har selv offentliggjort et halvt hundrede af dem, stukket af Hans Qvist. Nogle af original-tegningerne er bevaret, deriblandt ikke mindre end to forarbejder til Roskilde-stikket, begge tegnet et steds ude ved Ringsted landevej. De regelmæssige sædskifter skjuler delvis færdselen på Holbæk landevej. Kirken yderst t. v. er betegnet som St. Ibs, men det er St. Jørgensbjerg. Tårnet t. h. for Domkirken er det gamle St. Laurentii tårn, på prospektet benævnt Rådhuset. Yderst t. h.: Vor Frue kirke, uden søndre sideskib; det er først bygget til i 1880'erne. Syd for kirken, frem i forgrunden, lå Vor Frue klostres vænge. Bondegården i mellemgrunden er de såkaldte Vejmøllehuse (nu spritfabrikken), et bekvemt bedested for vejfarende, dér hvor Holbæk og Ringsted landevej mødtes. Kobberstikkeren har i underskriften vendt op og ned på verdenshjørnerne.